

ՅՈՐԵԼԵԱՆ ԴԱՐԱԴԱՐՉՆԵՐ

Գրիգոր Լուսաւորչի մահուան 1700ամեայ տարեդարձը, գոր առաջին անգամ «Հանդէս Ամսօրեայ» Ուսումնաթերթը կը տօնէ, վերայայտնութիւնն է նորագոյն բանասիրական պրպտումներու: Եւ կը համարիմ թէ արժանի է այս 17երորդ դարադարձը Հայաստանեայց Լուսաւորչի մահուան՝ տօնելու համագգային տօնախմբութեամբ ալ, որովհետեւ Հասարակաց Սուրբ Հօր, Մեծին Եւ յառաջեպիսկոպոսին Գրիգորի 30ամեայ քրտնաջան գործունէութեան կը պարտի Հայաստան իր ազգովին լուսաւորութիւնը: Ժամանակ մը (218—251), երբ Հռոմի հզօր բռնապետները անհաշտ թշնամութիւն, անհնարին հալածանքներ կը գրգռէին քրիստոնէութեան դէմ կայսերական լայնածաւալ պետութեան սահմաններումէջ եւ քրիստոնէաները ստիպուած էին իրենց գոյութիւնը պահպանել ստորերկրեայ գետնադամբաններու մէջ, անդին կալկասեան հիւսիսի Ազգ մը բովանդակ իր թագաւորին հետ կը խոնարհեցնէր իր պարանոցը քրիստոնէական ամենաեղջուր լուծին տակ: Առաջին աշխարհն է Հայաստան, որ կ'ընդունի գրկաբաց իր սահմաններու մէջ քրիստոնէութիւնը իբրեւ պետական կրօն (219):

Հայ ժողովուրդը մնաց փարած իր նոր կրօնին 1730 տարիներէ ի վեր: Ան թափեց իր արիւնը գայն պահպանելու համար. տուաւ անհամար նահատակներ եւ նկատուեցաւ «մարտիրոս ժողովուրդ»: Արիւնը, որ ողողեց երկիրը, տուաւ նոր սերունդի ծնունդ: Հորգանները, որոնք ոտնակոխ ըրին այդ սուրբ Հողը, ջնջուեցան սպառսպուռ հետակորոյս. իսկ Հայութիւնը պահեց իր գոյութիւնը եւ իր երակներուն մէջ հայ արիւնը անխառն՝ շնորհիւ քրիստոնէութեան:

Ո՞ր ազգ, ո՞ր լեզու կարող է պարծիլ իր առաջին գարթօնեով քրիստոնսածագ առաւօտին, ինչպէս յառաջընծայ հայ ժողովուրդը: Եւ Այն, որ լսեց անդրանիկ Արդարին յանիրաւի թափուած արիւնի բողոքը, նոյնը պիտի ըլլայ, յուսանք անդրդուելի, նախընծայ քրիստոնէայ ժողովուրդի յընթացս դարերու թափած անմեղ արիւնին վրէժխնդիր, Տէր Աստուած վրէժխնդիր:

Մեծ պատերազմի տարիներուն կ'իյնային երեք ժամանակով իրարու դրացի յիշատակի տարեդարձներ, 1500ամեակը Մաշտոցի մահուան (17 փետր. 440), Մաշտոցի վարժին գրութեանը Կորիւնէն (442) եւ Շահապիվանի ժողովին (444): Ինչպէս Մաշտոց իր գործերով յաւէտ երախտագէտ կը թողնէ զմեզ, նոյնպէս Կորիւն իր փոքրիկ, բայց հոյակապ երկով կը ձգէ զմեզ երախտապարտ: Առանց այս փոքրիկ հատորին պիտի մնար Մաշտոցի մեծ անձնաւորութիւնն եւ իր մեծամեծ գործերը մեզի անձանօթորովհետեւ ինքը միայն նկարագրած է իբրեւ ականատես իր վարդապետին վարժն եւ մեծագործութիւնները. ինքն է միակ ազբիրը յետագայ պատմագիրներու: Միւս կողմէ Կորիւն առաջին աշակերտը կը ներկայանայ Մաշտոցեան Դպրոցին, որ հայ հողին վրայ կը ձեռնարկէ գրի առնել իր յիշողութիւնները Մաշտոցի կեանքէն, եւ ո՛րքան վսեմ ոնով, սքանչելի լեզուով, անխառն ոգեւորութեամբ, նշմարիտ հայրենասիրութեամբ: Առաջին պտուղն է Մաշտոցեան ծառին: Իսկ Շահապիվանի ժողովը, զոր առաջին ազգային ժողովը պէտք է ողջունենք, գումարուած է եւ Կանոններ սահմանած է Ազգին եւ Եկեղեցւոյ ներքին կարգերն ամբապնդելու, ընտանեկան կեանքը բարելաւելու եւ բարձրացնելու, նոր սերունդն ազնուացնելու, բարոյականութեան սպառնացող նորաբոյս աղանդները հերքելու համար: Այն արդիւնքն էր նոր գրականութեամբ ստեղծուած ոգեւորութեան, քրիստոնէական հաւատքի արժարժումին եւ Մտքի եւ Սրտի մշակումին: Դժբախտաբար հնարաւոր չեղաւ այս երեք տարեդարձները իրենց ժամանակին տօնել: Լաւ է ուշ քան երբեք:

Եւ եթէ Գրիգոր Լուսաւորչի մահուան 1700ամեակը, Մաշտոցի մահուան 1500ամեակը կը տօնենք Միսիթար Սեբաստացւոյ մահուան 200ամեակի հետ, այս չկանխատեսուած զուգադիպում կարելի է նկատել, որովհետեւ երեք դէմքերս հայ Մշակոյթի պատմութեան մէջ կը կազմեն երեք անկիւնադարձներ, մէկ է երեքին ալ նպատակը, առաջնոյն սկսածը երկրորդ կը լրացնէ եւ երրորդը իր նախորդներուն աւանդը կը վերարժարծէ, նկրտելով դէպի նոյն նպատակ յառաջադէմ, Աստուածապաշտութիւն, Ազգապահպանում, Մշակոյթ:

Հ. Ն. Ա.

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՇ

219-249

(ՄԱՅՈՒԱՆ 1700 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ)

Ո՛րքան այլափոխուած է Հայոց առաջին Եպիսկոպոսապետի դէմքը դարերու ընթացքին: Թէպէտ ընդունեցաւ Հայ Ժողովուրդը քրիստոսածագ արեւի ճառագայթները, մնաց սակայն 200 տարի անդրադէտ: Ժամանակի այս երկար անջրպետի մէջ կորսնցուց արձագանգը իր հնչիւնը: Ե. դարուն, երբ առաջին անգամ երջանկացաւ Հայը գրականութեան բարիքով, երբ կարդաց Եկեղեցւոյ Սուրբերու եւ անյաղթ Նահատակներու վկայաբանութիւնները, ցանկացաւ ունենալ նաեւ իր Լուսաւորչին, Գրիգորի վարքը: Աւանդութիւնը չունէր իր ծոցը հարուստ մանրամասնութիւններ: Գոհացնելու համար ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը յօրինուեցաւ նախ Գրիգորի Խոստովանութիւնը եւ ապա Գրիգորի Գիրքը, ծանօթ Ազաթանգեղոս անունով: Մեր նպատակը պիտի ըլլայ հոս քննութեան առնել մեզի հասած աւանդութիւնը, զանազանել անոր մէջ պատմականն եւ ոչ-պատմականը եւ վերակազմել Գրիգորի կեանքը:

ԳՐԻԳՈՐ ԸՍՏ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ

Հայաստանեսոյ Լուսաւորչին Մեծին Գրիգորի կեանքն եւ գործունէութիւնը պատմած է մեզի Ազաթանգեղոս լայն էջերով իր Հայոց դարձի Պատմութեան մէջ: Ասկէ քաղած են իրենց տեղեկութիւնները յաջորդ ժամանակի պատմագիրները: Լսենք ինչ կը պատմէ Ազաթանգեղոս:

Արտաշիր Սասանեան կ'ապստամբի Պարթեւներու Արտաւան թագաւորի դէմ. կը սպաննէ զանիկա եւ կը տիրանայ Պարթեւաստանի: Յաջորդ տարին կ'արշաւէ Արտաշիրի դէմ Հայոց Խոստովանութիւնը, արշակունի տունէ, Հայ եւ Կովկասեան ցեղերու օգնական զօրքով: Արտաշիր կը պարտուի եւ կը դիմէ փախուստի: Խոստով կը վերադառնայ յաղթական: Յաջորդ տասը տարիներուն կ'ապստամակէ, կ'աւերէ «զամենայն երկիրն սահմանացն որ ընդ Պարսից թագաւորութեամբն» (էջ 18-19):